

ТИПИ НЕВЛАСНЕ-ПРЯМОЇ МОВИ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ НОВЕЛІ

Проведено аналіз невласне-прямої мови як синтаксичної конструкції та стилістичної категорії. На матеріалі німецькомовної новели наведено класифікацію невласне-прямої мови з урахуванням контексту. Розглянуто лінгвопрагматичні функції невласне-прямої мови.

Ключові слова: компресія, контамінація, лінгвопрагматична функція, невласне-пряма мова, новела.

Проведен анализ несобственно-прямой речи как синтаксической конструкции и стилистической категории. На материале немецкоязычной новеллы приведена классификация несобственно-прямой речи с учетом контекста. Рассмотрены лингвопрагматические функции несобственно-прямой речи.

Ключевые слова: компрессия, контаминация, лингвопрагматическая функция, несобственно-прямая речь, новелла.

The article deals with the improperly-direct speech as syntax and stylistic categories. On material of German short story is adduced the classification of improperly-direct speech in context. Here are considered lingvopragmatical functions of improperly-direct speech.

Key words: compression, contamination, lingvopragmatical function, improperly-direct speech, short story.

У світовій лінгвістиці продовжує залишатися дискусійним питання невласне-прямої мови. Низка лінгвістів віддає перевагу дослідженню граматичного аспекту цього явища. Під невласне-прямою мовою вони розуміють особливу синтаксичну конструкцію у зіставленні з прямою і непрямю мовою [3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 15, 21 та ін.]. Інші розглядають невласне-пряму мову як стилістичну категорію, особливий спосіб оповідання [1, 7, 8, 9, 13, 14, 18, 19, 20 та ін.].

Під невласне-прямою мовою також розуміють спосіб репрезентації чужої мови, що характеризується лінгвістичною або екстралінгвістичною контамінацією (взаємодією) суб'єктно-авторських планів, тобто плану автора і плану персонажа, на базі прямої та непрямой мови [1, 2, 3, 9, 13, 20 та ін.]. У свою чергу механізми контамінації розглядаються як обмін кодами. Семантика будь-якого елемента невласне-прямої мови персонажа представлена за допомогою мовленнєво-розумових кодів і потребує інтерпретації, співвіднесення з кодами автора художнього тексту, що дає підстави говорити про адаптивну модель „інтенції автора – авторські коди – коди персонажа” [17, с. 161].

Невласне-пряма мова розглядається і як лінгвопрагматична категорія тексту, що сформована на основі злиття перспектив автора й персонажа і особливим чином взаємодіє з сюжетною лінією оповідання й відрізняється набором специфічних лінгвопрагматичних ознак [23, с. 17]. До таких ознак в першу чергу відносять мовну компресію (мовну економію) і компресію інформації. Під мовною компресією розуміють здатність мовних одиниць вбирати в себе певний об'єм інформації. Компресія інформації (комунікативна компресія) в невласне-прямій мові заснована на мовній (синтаксичній) компресії [16, с. 18]. З цим твердженням корелює й думка про те, що передача невласне-прямої мови не маркується ані графічними знаками, ані вставними словами [22, с. 167] та надає можливість уникнути вставних речень та дієслів говоріння [10, с. 19]. Відсутність лапок при оформленні окремих слів і виразів персонажа приводить до своєрідного поєднання мовних планів автора і персонажа [19, с. 84]. Разом з тим на синтаксичному рівні для невласне-прямої мови є характерним наявність конструкцій питального та спонукального характеру, що надає висловлюванню особливого динамізму та емоційності.

Серед інших прагматичних функцій невласне-прямої мови варто зазначити здатність реалізувати інтенції автора непомітно для адресата. Невласне-пряма мова дає можливість висвітлювати одне й те саме явище з різних точок зору (об'єктивної й суб'єктивної), завдяки чому створюється взаємодія між образами автора і персонажів та досягається єдність художнього тексту [10, с. 19].

У вітчизняній лінгвістиці має місце спроба класифікації невласне-прямої мови з урахуванням контексту. Критерієм цієї класифікації виступає тривалість невласне-прямої мови та чіткість межі, яка відділяє її від авторського контексту [5].

Для невласне-прямої мови, яка характеризується певною тривалістю та наявністю чіткої межі між невласне-прямою мовою та контекстом і яку умовно можна віднести до I розряду, найбільш типовим є безсполучникове сполучення декількох самостійних речень. У цьому випадку невласне-пряма мова I розряду служить для передачі внутрішнього та зовнішнього моно-

логу героя чи для оформлення діалогу або здійсненого, або уявленого [5, с. 44]. Цей розряд невласне-прямої мови, на думку деяких дослідників, є єдиною переконливою формою передачі внутрішньої мови персонажа, його „потоків свідомості” та іменується „внутрішній монолог” [1].

Цей тип невласне-прямої мови зустрічається і у німецькомовній новелі. Для прикладу наведемо уривки з новел Франца Кафки „Сільський лікар”: „... *der Junge ist gesund, ein wenig schlecht durchblutet, von der sorgenden Mutter mit Kaffee durchtränkt, aber gesund und am besten mit einem Stoß aus dem Bett zu treiben. Ich bin kein Weltverbesserer und lasse ihn liegen. Ich bin vom Bezirk angestellt und tue meine Pflicht bis zum Rand, bis dorthin, wo es fast zuviel wird. Schlecht bezahlt, bin ich doch freigebig und hilfsbereit gegenüber den Armen. Noch für Rosa muß ich sorgen, dann mag der Junge recht haben und auch ich will sterben. Was tue ich hier in diesem endlosen Winter! Mein Pferd ist verendet, und da ist niemand im Dorf, der mir seines leiht. Aus dem Schweinestall muß ich mein Gespann ziehen; wären es nicht zufällig Pferde, müßte ich mit Säuen fahren. So ist es.*” [25, с. 34]; та Артура Шніцлера „Новела-сон”: „*Warum? Daß er einer so großen Gefahr entgangen war, konnte immerhin auch ein gutes Zeichen bedeuten. Und war es gerade das, worauf es ankam: Gefahren zu entgehen? Allerlei andere standen ihm wohl noch bevor. Er dachte keineswegs daran, die Nachforschungen nach der wunderbaren Frau von heute nacht aufzugeben. Nun war freilich nicht mehr Zeit dazu. Und überdies mußte genau erwogen werden, auf welche Art diese Nachforschungen weiterzuführen waren. Ja, wenn man jemanden hätte, mit dem man sich beraten könnte!*” [24, с. 817].

Зі стилістичної точки зору невласне-пряма мова слугує для зображення внутрішніх переживань персонажа, дозволяючи замінити опис подій, які реально відбулися, на думки та враження, які виникли в результаті цих подій [14, с. 31]. Вона дозволяє тонко характеризувати персонажа, проникати у його внутрішній світ.

Для невласне-прямої мови II розряду є характерною нетривалість та постійне переплетення з мовою автора. У цьому випадку невласне-пряма мова слугує для передачі виключно внутрішньої мови персонажа; вона є незакінченою, проте поступово розвивається і мовби постійно проривається крізь авторське оповідання у вигляді окремих думок [5, с. 46]. Типовою формою синтаксичної побудови невласне-прямої мови II розряду є одно-два коротких самостійних речення.

Зазначене явище знаходить відображення у новелах Франца Кафки „Голодар”: „*Warum hatte diese Menge, die ihn so sehr zu bewundern vorgab, so wenig Geduld mit ihm; wenn er es aushielt, noch weiter zu hungern, warum wollte sie es nicht aushalten?*” [24, с. 763]; і Роберта Музіля „Португалка”: „*Das Zeichen war dagewesen, aber wie war es zu deuten, und was sollte geschehn?*” [24, с. 758].

Невласне-пряма мова III розряду характеризується вираженням тільки загальної точки зору героя без розгортання її у промову. З синтаксичної точки зору невласне-пряма мова цього розряду представляє собою органічну єдність з мовою автора і не може бути виокремленою з неї без порушення зв'язності мовлення. Найкрупнішою одиницею оформлення невласне-прямої мови цього різновиду є частина речення, а найтиповішою – словосполучення й окремі слова. В інших наукових дослідженнях цей розряд відносять до лексико-фразеологічного різновиду невласне-прямої мови [19, с. 84].

Це явище спостерігається у новелах Стефана Цвейга „Шахова новела”: „...*ein BUCH!*” [24, с. 878]; і Томаса Манна „Тоніо Крегер”: „*Die Ostsee!*” [24 : 730].

Невласне-пряма мова – це третя форма чужої мови поряд з прямою та непрямою мовою. Вона має яскраві лексико-синтаксичні та стилістичні особливості прямої мови персонажа і оформлюється як окрема синтаксична єдність. Невласне-пряма мова характеризується синтаксичною нестандартністю. Вона надає тексту певну динамічність та сприяє підвищенню експресивності.

Список літератури

1. Андриевская А. А. Синтаксис современного французского языка : Учебное пособие / А. А. Андриевская. – Киев : Вища шк., 1973. – 190 с.
2. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста: Теория и практика : учебник. Практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – М. : Флинта, 2003. – 495 с.
3. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. М. Бахтин. – М. : Худ. лит., 1975. – 500 с.
4. Валгина Н. С. Современный русский язык: Синтаксис : Учебник, 4-е изд., испр. / Н. С. Валгина. – М. : Высш. шк., 2003. – 416 с.
5. Васильева А. Н. Художественная речь / А. Н. Васильева. – М. : Рус. яз., 1983. – 256 с.

6. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики / В. В. Виноградов. – М. : Высш. шк., 1981. – 319 с.
7. Гончарова Е. А. Лингвистические особенности „авторской” и „персональной” несобственно-прямой речи / Е. А. Гончарова // Стилистика художественной речи. – Липецк : Ясень, 1977. – С. 67-74.
8. Гулыга Е. В. Теория современного немецкого языка (грамматика). Синтаксис / Е. В. Гулыга, М. Д. Натанзон. – М. : Знание, 1959. – 175, [2] с.
9. Инфантова Г. Г. К вопросу о несобственно-прямой речи / Г. Г. Инфантова // Уч. зап. Таганрогского пед. ин-та. – 1958. – Вып. 6. – С. 79-113.
10. Ковтунова И. И. Несобственно-прямая речь в современном русском литературном языке / И. И. Ковтунова // Русский язык в школе. – 2001. – № 2. – С. 18–27.
11. Кодухов В. И. Способы передачи чужой речи в русском языке / В. И. Кодухов // Ученые записки ЛГПИ им. Герцена. – Л., 1955. – Т. 104. – С. 107–173.
12. Крючков С. Е. Современный русский язык. Синтаксис сложного предложения / С. Е. Крючков, Л. Ю. Максимов. – М. : Просвещение, 1997. – 191 с.
13. Кусько Е. Я. Проблемы языка современной художественной литературы / Е. Я. Кусько. – Львов : БАК, 1980. – 206 с.
14. Лагута (Алешина) О. Н. Учебный словарь стилистических терминов. Практические задания. Учебно-методическое пособие / [отв. ред. Н. А. Лукьянова]. – Новосибирск : Новосибирский государственный университет, 1999. – 71, [1] с.
15. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке / П. А. Лекант. – М., 1986. – 175 с.
16. Омелькина О. В. Несобственно-прямая речь как лингвопрагматическая категория (на материале немецкоязычной прозы) : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 „Германские языки” / О. В. Омелькина. – Самара, 2007. – 26 с.
17. Пихтовникова Л. С. Несобственно-прямая речь: механизмы контаминации как обмен кодами (постановка проблемы) / Л. С. Пихтовникова // Мова й дискурс: вимір і вимірювання : міжвузівський збірник наукових праць. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – С.154-161.
18. Русская грамматика: Синтаксис / [гл. ред. Н. Ю. Шведова]. – М. : Наука, 1980. – 709, [2] с.
19. Смольская Л. И. Современный русский язык: Синтаксис сложного предложения : пособие / Л. И. Смольская. – Гродно : ГрГУ, 2009. – 87 с.
20. Соколова Л. А. Несобственно-авторская (несобственно-прямая) речь как стилистическая категория / Л. А. Соколова. – М. : Просвещение, 2006. – 280 с.
21. Чумаков Г. М. Синтаксис конструкций с чужой речью / Чумаков Г. М. – К. : Вища шк., 1975. – 220 с.
22. Шмид В. Нарратология. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.
23. Щукина И. А. Стилистическая дифференциация устойчивых словосочетаний и их использование в современной художественной литературе : автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филол. наук / И. А. Щукина. – М. : МГУ, 1953. – С. 17.
24. Das große deutsche Novellenbuch : [mit einem Vorwort von Effi Biedrzyński]. – Düsseldorf : Albatros Verlag. – 1085 S.
25. Die grossen Meister. Deutsche Erzähler des 20. Jahrhunderts : [Ausgewählt von Rolf Hochhuth]. – Gütersloh : Mohn & Go GmbH. – 607, [2] S.

С.М. Кудиба (Львів)

КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ОПИС АМЕРИКАНСЬКОЇ РЕКЛАМИ

Висвітлюється історія розвитку американської реклами. Визначено її місце в сучасному американському суспільстві.

Ключові слова: *масова комунікація, голосова реклама, зорова (знакова) реклама, писемна реклама, друкована реклама.*

Освещается история развития американской рекламы. Определено её место в современном американском обществе.

Ключевые слова: *массовая коммуникация, голосовая реклама, зрительная (знаковая) реклама, письменная реклама, печатная реклама.*

The article is devoted to the history of development of american advertisement and its place in modern American society.

Key words: *public communication, voice advertisement, visual (sign) advertisement, written advertisement, printed advertisement.*